

□ Ezgi Nur OKUTAN¹

Eski Türkçede Kullanılan Barınak Adlarının Altay Türkçesi ve Teleüt Ağzında Görünümü

Öz: Dünya dillerinde söz varlığı, tüm bağımsız ve bağımlı biçim birimleri yani anlamlı(sözlüksel) veya görevli tüm anlatım birimlerini ifade eden bir kavramdır. Türk dilleri de kendi kültür, tarih ve dil çevresi içerisinde oluşan zengin ve çok boyutlu söz varlığına sahiptir. Bu zengin söz varlığı, hem biçimsel hem de tematik olarak sınıflandırılabilir. Sınıflandırmalar sonucunda pek çok farklı grup oluşturulabilir. Tematik grupların biri de barınak adları söz varlığıdır. Zengin söz varlığı arasında barınak terminolojisi, önemli bir değere sahiptir. Barınak adları söz varlığı, Türk dilinin en eski ve temel unsurlarındandır. Çetin yaşam koşullarında hem göçebe tarzı hem de yerleşik yaşam süren Türkler için barınak son derece önemlidir. Barınaklar, Türk millî sanat kültürünün de en güzel yansıtıldığı unsurlardandır. Türk dilinde barınakla ilgili söz varlığının ilk örnekleri, Eski Türkçe metinlerle birlikte görülmeye başlar ve süregelen Türk lehçelerinde, Türk eserlerinde yaygın olarak yer alır. Bu çalışmada, Eski Türkçede kullanılan barınak adlarının Altay Türkçesi ve Teleüt ağzında genel görünümü, değişimi, gelişimiyle Türkiye Türkçesinde bulunan barınak adlarıyla örtüşümü ve farklılıkları incelenecektir. Bahsedilecek olan farklılaşmalar, iki Türk dili değişkesini birbirinden tamamen ayırıp uzaklaştırmamıştır. Farklılaşmalar, birikim yoluyla dilimizi ve kültürümüzü derinleştirmiştir. Türk lehçeleri arasında görülen farklılıklar, Türk dilinin zengin öz yapısını ortaya koyar niteliktedir.

Anahtar Sözcükler: *Altay Türkçesi, teleüt ağzı, eski Türkçe, barınak adları söz varlığı.*

In Altai Turkic and Teleut Dialect The Appearance of The Housing Names Used In Old Turkic

Abstract: Vocabulary in world languages is a concept that expresses all bound and free morphemes, that is, all meaningful(lexical) or functional expression units. Also, Turkic languages have a rich and multidimensional vocabulary, formed within their culture, history and language environment. This wealthy vocabulary can be classified both formally and thematically. Many different groups can be formed as a result of classifications. One of the thematic groups is the vocabulary of housing names. Among its wealthy vocabulary, housing terminology has an important value. Housing names vocabulary is one of the oldest and main elements of the Turkic languages. Housing is extremely important for Turks, who lead both nomadic and settled life in harsh living conditions. Housings are among the elements that best reflect the Turkish national art culture. The first examples of the vocabulary related to housing names in the Turkic language begin to appear with the Old Turkic texts and they are seen widely in the Turkic dialects and Turkish written works. This article is about in Altai Turkish and Teleut dialect, the general appearance, change and development of the housing names used in Old Turkish, their overlap and differences with the housing names in Turkey Turkic will be examined in terms of linguistic criteria. The differentiation that will be mentioned have not completely separated the two Turkic language variants from each other. Differentiation has deepened our language and culture through accumulation. The differences between Turkic dialects reveal the rich essence of the Turkic language.

Key Words: *Altai Turkic, teleut dialect, old Turkic, housing names vocabulary.*

GİRİŞ

¹ Yüksek lisans öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili, E-posta: okutanneze@gmail.com, / Orcid: 0000-0001-5258-274.

Gönderilme Tarihi: 01/09/2021 / Kabul Tarihi: 18/09/2021
Araştırma Makalesi / Research Article

www.tehlikedekidiller.com • www.dergipark.gov.tr/tdd

Unesco'nun Tehlikedeki Dünya Dilleri Atlasında(Atlas of the World's Languages in Danger) bulunan Altay Türkçesi, Güney-Batı Sibirya'da Kazakistan, Rusya, Tuva ve Hakas Cumhuriyetlerine komşu olan, Rusya Federasyonu'na bağlı Altay Cumhuriyeti'nde yaşayan Altay Türklerinin dilidir. Güney ve Kuzey Altay Türkleri olarak iki gruba ayrılan Altay Türklerinin dilleri de güney ve kuzey lehçeleri olarak iki gruba ayrılır. Unesco'nun Tehlikedeki Dünya Dilleri Atlasında verilen bilgilere göre Altay Türkçesinin kuzey lehçeleri (Tuba, Kumandı, Çalkan(Kuu)) ciddi tehlike altında(severely endangered), güney lehçeleri (Altay, Teleüt(Telengut), Telengit) ise kesinlikle tehlikededir(definitely endangered). Türk lehçelerinin tasnifinde Sibirya(Kuzeydoğu-Güney) Türk lehçeleri arasında gösterilen Altay Türkçesinin kuzey lehçeleri, Talat Tekin'in hazırladığı Türk dil ve lehçelerinin tasnifine göre 'tağlığ' grubunda, güney lehçeleri ise 'tūlu' grubundadır.

Çağdaş edebî Altay dilinin esasını güney kolundaki Altay lehçeleri oluşturmaktadır. Rus ihtilâline kadar Kiril harfli edebî yazı dili kullanılmaktaydı. XIX. yüzyılda Altaylı Hristiyan din yayıcıları tarafından düzenlenmiştir. Bu dil güney kolunda bulunan Teleüt lehçesinin esasına sahiptir. Bölge gazetesi, sanat, sosyal siyasî çeviriler ve edebiyat, Altay dilinde yayımlanmaktadır (Baskakov, 1997, s. 51).

Unesco'nun Tehlikedeki Dünya Dilleri Atlasında Rusya Federasyonu'nun 2002 nüfus sayımına dayalı tahmine göre verilen konuşur sayısı, Kuzey Altay Türkçesi için 2.019 civarlarındaiken(bazı konuşurların güney lehçesi konuşuru olarak kaydedildiği düşünülüyor.) Altay Türkçesi Güney lehçeleri için verilen yaklaşık konuşur sayısı 50.000'dir. (Aynı yıl yapılan sayıma göre Altay dillerini topluca konuşan kişi sayısı 65.534 olduğundan dolayı güney lehçeleri konuşurlarının sayısının fazla yazıldığı düşünülüyor.) Rusya Filoloji Enstitüsü Sibirya Şubesinin (RAS) araştırma verilerine göre ise yaklaşık 2.500 Teleüt ağzı konuşuru vardır.

Altay Türkçesi, Eski Türkçe bazı özellikleri korumasının yanında bünyesinde çok sayıda alıntı sözcük de bulundurur. En eski alıntı yapılan diller arasında Çince, Sanskritçe, Eski İran dili, Moğolca vardır. Özellikle XX. yüzyıldan itibaren Rusya'nın, Sibirya coğrafyasında yaşayan yerli halklar üzerinde siyasi, ekonomik, ticari ve eğitim yönlerinden uyguladığı çeşitli politikalar nedeniyle Rusça, Altay Türkleri arasında hâkimiyet kurmuştur. Bugün Altay Türkleri arasında yaşça büyük olan kesim ana dilleri olan Altay Türkçesini akıcı kullansalar da yeni nesil için Altay Türkçesi, aile arasında kullandıkları bir deyişke durumunda; Rusça ise

ana dil denebilecek durumdadır. Altay Türkçesi söz varlığının, önemli ölçüde Rusça etkisi altında kalması nedeniyle Altay dilinde pidgin² durumunun varlığından söz edilebilir. Altay Türkçesi kuzey ve güney lehçeleri konuşurları arasındaki anlaşma oranı da düşüktür. “Altay dilinin güney ve kuzey lehçeleri arasında büyük farklılıklar vardır, bunun için farklı öbeklere ayrılmaktadır. Güney lehçesi Kıpçak-Kırgız koluna girer, kuzey lehçesi ise Türk dilinin doğu kolundaki Uygur koluna girer” (Baskakov, 1997, s. 61). Altay Türkçesinin kendi lehçeleri arasındaki anlaşma oranı düşükken Türkiye Türkçesiyle anlaşma oranı daha az seviyededir. Kökenleri Eski Türkçeye dayanan Altay ve Türkiye Türkçeleri zamansal çizgide kimliklerinde yaşadıkları dil içi değişikliklerle birbirlerinden farklılaşmış, bu farklılaşmayı ise her iki dilin konuşulduğu coğrafyanın birbirinden uzak olması, kültür unsurlarına eklenen ve unutulmuş öğeler derinleştirmiştir. Yine de bahsedilecek olan bu farklılaşmalar, iki Türk dili değişkesini birbirinden tamamen ayırıp uzaklaştırmamıştır. Farklılaşmalar, birikim yoluyla dilimizi ve kültürümüzü derinleştirmiştir. Türk lehçeleri arasında görülen farklılıklar, Türk dilinin zengin öz yapısını ortaya koyar niteliktedir.

Dil, insan için bir kimlik ve mekân sağlayıcısıdır. Toplulukları toplum hâline getiren dil, insan için temel bir değerdir. Bir dilin ölümüyle birlikte toplumun derin katmanında bulunan tüm kültür mirası da yok olma tehlikesiyle karşılaşır. Türk dili de Türk halkının kimliği için güçlü bir semboldür. Türk lehçeleri arasındaki bağlar kuvvetlendirilmeli ve farklılıkların derinleştirdiği paydaşlıklara odaklanılmalıdır. Bu çalışma, az konuşurlu Altay Türkçesi ve Teleüt ağzında Eski Türkçede kullanılan barınak adlarının genel görünümünün, değişiminin ve gelişiminin ne ölçüde olduğunu, Türkiye Türkçesinde bulunan barınak adlarıyla örtüşümünün durumunu ortaya koymayı amaçlamaktadır.

1. Eski Türkçede Kullanılan Barınak Adlarının Altay Türkçesi ve Teleüt Ağzında Görünümü

Altay Türkçesi, Eski Türkçede kullanılan bazı eskicil sesleri korurken tıpkı Türkiye Türkçesinde olduğu gibi bazı seslerde değişim yaşamıştır. Eski Türkçe söz başı /t/ ve /k/ ünsüzleri Altay Türkçesinde korunurken Eski Türkçe söz başı /y/ ünsüzü Altay Türkçesinde /c/ ünsüzüne değişmiştir. Söz başı /t/, /k/ ve /y/ sesleri Türkiye Türkçesinde /d/, /g/ ve /y/ şeklindedir. Eski Türkçede bulunan bazı ses gruplarının, Altay Türkçesinde /aa/, /ee/, /oo/,

² Sürer Eker (2016, s. 45) Pidgin bir dilin söz varlığının ve dil bilgisinin önemli ölçüde başka dilin etkisi altında kalmasıdır.

/uu/ ikincil uzun ünlülerine değişmesi, Altay Türkçesini Türkiye Türkçesinden ayıran en önemli seslik ölçütlerden biridir. Türkiye Türkçesinde /z/ ünsüzünün söz sonunda bulunması ancak Altay Türkçesinde bu sesin /s/ ünsüzüne değişmesi, Türkiye Türkçesinde /j/ sesi bulunmazken Altay Türkçesinde bulunması da diğer farklılıklardandır. Eski Türkçeden itibaren lehçelerde gelişim ve değişim gösteren bu temel sesler dışında, bir başka dille çeşitli ilişkilerinin kuvvetli olması dolayısıyla Altay Türkçesinde karakteristik olmayan ve Rusçadan alınan sözcüklerde görülen sesler bulunur. /f/, /h/, /v/, /ts/, /şç/ sesleri, Altay Türkçesinde karakteristik olmayan seslerdir. Bu temel ses değişikliklerine vâkıf olmak, Eski Türkçede kullanılan barınak adlarının Altay ve Türkiye Türkçelerindeki görünümelerini anlamlandırmamızda yararlı olacaktır.

Alançık Alt. (Altayca)

Altay Türkçesinde *alançık* şekliyle ‘yuvarlak keçe çadır’ anlamında kullanılan sözcük, Türkiye Türkçesi ağızlarında *alacık*, *alaçuk*, *alacuk* şekilleriyle kullanılır. Altay Türkçesinden farklı olarak Türkiye Türkçesi halk ağızlarında ‘üzeri dal ve hasırla örtülmüş kulübe, çardak’ anlamıyla da kullanılan sözcük, Eski Türkçede *alaçu* biçimiyle ‘ET. Uygurca Budist metinler: Hariçandri tégin alaçu tuşında yoruyor erken (Prens Hariçandra’nın çadırı yakınında yürür iken)’ (Nişanyan, Çağdaş Türkçenin Etimolojisi); Orta Türkçede ise *alāçu* biçimiyle görülür. Kâşgarlı Mahmud, *Dîvânu Lugâti’t-Türk*’te *alaçu* madde başını ‘alaçık denilen geniş çadır’ olarak tanımlamıştır. Şemseddin Sami *Kâmûs-ı Türki*’de, ‘Türklerin çalı çırpıdan ve çitten meskenleri, oba.’ olarak tanımlamıştır. Eski Türkçede kullanılan ‘keçe çadır’ anlamı Altay Türkçesinde korunmuş, Türkiye Türkçesindeyse sözcük anlam genişlemesi yaşayarak ‘dal, hasır, çalı çırpıyla örtülmüş kulübe’ anlamı kazanmıştır. Hasan Eren ETDES’te (Eren, 2020, s. 10-11) sözcüğün kökünün bilinmediğini kaydetmiş, Clauson ise etimolojik sözlüğünde (Clauson, 1972, s. 129-130) ‘çadır, kulübe’ anlamını verdikten sonra *alaçu* sözcüğünün genellikle *alaçuk* şeklinin, /-k/ sesiyle biten hâlinin kullanıldığını bundan dolayı sözcüğün alıntı olabileceğini ifade etmiştir.

Caygı ve Caylu Alt.

Altay Türkçesinde *caygı* ve *caylu* şekillerinde ‘yazlık’ anlamında kullanılan sözcük, Türkiye Türkçesinde ‘yazın oturlan yer’ anlamında, mevsimlik/geçici barınak olan *yazlık* sözcüğüyle aynıdır. Eski Türkçede ‘yay’ biçiminde görülen sözcük ‘yaz’ mevsimi için, ‘yaz’ biçiminde

görülen sözcük ise genellikle ‘ilkbahar’ mevsimi için kullanılmıştır. Eski Türkçede ‘yazı bir yerde geçirme’ olayı için *yayla-* eylemi ‘Taryat Yazıtı B2: yayladım ulu yılka ötükan ortusunda as öñüz başkan ıduk baş kidinintä yayladım’ (Şirin, 2020, s. 656), ‘yazın oturulan yer’ içinse *yaylag* sözcükleri görülür. Cay Alt. < yay ET. söz başı /c/ < /y/ değişikliğiyle Altay Türkçesinde bulunan *caygı* ve *caylu* şekilleri, *yazlık* gibi addan ad yapım ekiyle türetilmiş sözcüklerdir. Kâşgarlı Mahmud, DLT’de gayın(ğ) harfinin çeşitli durumlarından bahsetmiştir ve gayın harfinin kök adlara eklendiğini, bu adlardan yer adları yaptığını söylemiştir. Yazlık yer anlamına gelen yazlık sözcüğünün bu yolla oluşturulduğunu ifade etmiştir.

Curt Alt.

Özellikle göçebe Türklerin ve yörük Türklerinin yaşadıkları çadırlara verdikleri isim olan *yurt* sözcüğü, Altay Türkçesinde söz başı /c/ Alt. < /y/ ET. değişikliğiyle *curt* biçiminde bulunur. Eski Türkçeden başlayarak kullanılan sözcüğün kökünün Türkçe yur- ‘yürüme’ ya da yoru- ‘yürüme’ olduğu düşünülür.

Çadır Alt. / Tel. (Teleüt ağzı)

DLT’de *çātır_çaçır_çaşır* olarak da verilen ve *çaşır* şeklinin Oğuzlar tarafından söylendiği kaydedilen sözcük, Türkiye Türkçesinde ve ağızlarında da yaygın olarak *çadır* şeklinde kullanılır. ‘Taşınabilir barınak, otağ’ anlamına gelen sözcüğün kökeni hakkındaki yaygın görüş, sözcüğün Farsçadan alındığı yönündedir. Türkçe çat- eylem kökünden geldiğini düşünenler de vardır. Sözcük değişikliğe uğramadan hem Altay Türkçesi hem de Teleüt ağzında çadır şeklinde kullanılır.

Der üy Tel. ve Üy Alt.

Eski Türkçe dönemine ait bir metin olan Irk Bitig’de geçen ‘Ulug eb örtenmiş. Katinga tegi kalmaduk, bükinge tegi kodm[ad]uk tir.(Büyük bir ev yanmış. Katına kadar (sağlam yeri) kalmamış, der.)’ ifadesinden ve Orhon Bengü Taşlarından olan Bilge Kağan yazıtında geçen ‘edgü körteçi sen: *ebne* kirteçi sen: buñsuz boltaçı sen(iyilik göreceksin, evine gireceksin, dertsiz olacaksın.)’ (Tekin, 2020, s. 48-49) ifadesinden yola çıkarak sözcüğün *eb* şekliyle Eski Türkçede kullanıldığını ve ses değişikliğine uğrayarak Türkiye Türkçesinde *ev*, Altay Türkçesi ve Teleüt ağzında *üy* şeklinde kullanıldığını söyleyebiliriz. Özellikle dil çalışmaları ve daha birçok alanda Türk dili adına oldukça önem taşıyan *ev* sözcüğü kullanılarak çok fazla

sözcük türetimi ve birleşik sözcük yapılmıştır. Der üy Tel. (yer evi), bu birleşik sözcüklerden biridir.

Kıştı Alt. ve Kışkı Tel.

Farklı coğrafyalarda çetin yaşam koşullarına uyum sağlayarak yaşayan Türkler için mevsimler fazlasıyla önemlidir. Farklı hava koşullarında hem kendilerinin hem de yetiştirdikleri hayvanların barınabilmesi için geçici kullanılan barınaklar inşa etmişlerdir. Türkiye Türkçesinde kullanılan yazlık, güzlek, kışlık ve kışlak bunlardandır. Mevsim adlarına getirilen yapım ekleriyle türetilmiş barınak adlarına Altay Türkçesinde de rastlanır. *Kıştı* ve *kışkı* sözcükleri, ‘kışın oturulan yapı, göçebe oymakların hayvanlarıyla birlikte yayladan inip konakladıkları yer.’ anlamında kullanılır. Kışı bir yerde geçirme eylemini ifade etmek için Türkçede kışla- eylemi kullanılır.

Kook Tel.

Türkçe kon- eylemine eklenen eylemden ad yapım ekiyle türetilmiş sözcük ‘konaklanan yer’ anlamında Altay Türkçesi Teleüt ağzında *kook*, Türkiye Türkçesindeyse *konak* biçiminde görülür. Türkiye Türkçesi ağızlarında *gonak*, *koñak*, *koğak* şekillerinde de görülen sözcük hem Türkiye Türkçesinde hem de Altay Türkçesinde ‘saçlı deride oluşan kepek’ anlamında da kullanılır.

Köçüş Tel.

Eski Türkçe köç- eylem kökünden yapım ekiyle türetilen sözcük, Teleüt ağzında ‘göçebe konağı’ anlamında kullanılır. Tarama Sözlüğü’nde (Türk Dil Kurumu 2018) Türkiye Türkçesinde söz başı /g/ < /k/ ses değişimiyle kullanılan *göçlük* sözcüğü kaydedilmiştir. *Göçlük* sözcüğü için ‘bir konak yer ve bir göçlük yer’ tanımı yapılmıştır.

Odu Alt. ve Otog Alt.

Evin veya herhangi bir yapının oturma, çalışma, yatma gibi işlere yarayan bölümü ve çadır/çerge anlamlarında kullanılan *odu* ve *otog* sözcükleri, Türkiye Türkçesinde ve ağızlarında *oda* ve *otağ* şekillerinde görülür. *Otağ* sözcüğü, Altay Türkçesinde görülen iç seste /a/ > /o/ ses değişikliğiyle *otog* biçimine dönüşür. Altay Türkçesinde *odu* sözcüğü, *otog* sözcüğüyle aynı anlamı taşırken kulübe sözcüğünü ifade etmek için de kullanılır. “< ota- ‘ateş yakmak’ + -ğ eki. Ota- fiilinin ‘ateş’ olarak kullanılan Türkçe öt’tan geldiği açıktır. ‘İçinde

ateş yakılabilen, korunaklı yer’ anlamındaki *otağ* kelimesinde Türkçede –ğ sesi düşerken diyalektlerde bu sesin korunduğu veya ünlüleştiği görülüyor. Balkan dillerinde de Türkçeden bir alıntı olarak kullanılır” (Eren, 2020, s. 382).

Tura Alt. ve Turaçak Alt.

Altay Türkçesinde ‘yaşanılan, durulan yer/ev’ anlamında kullanılan *tura* sözcüğü, ‘bir yerde bulunmak, yaşamak’ anlamında kullanılan *tur-* eylemine (Sen kayda turup cadıñ? Sen nerede yaşıyorsun?) yapım eki getirilerek türetilmiştir. Türkiye Türkçesinde ve ağızlarında *turak*, *durak* şekilleri de ‘konaklanılan, yerleşilen yer’ anlamında kullanılır. Bilge Kağan yazıtının doğu yüzünde de *turgak* biçimi görülür. ‘Turgakıña yeriñerü subıñaru koontı (Meskenine, yerine yurduna yerleşti.)’ (Tekin, 2020, s. 64-65). *Turaçak* sözcüğü ise eklendiği isime küçültme ve sevgi anlamları katan, Altay Türkçesinde yalnızca /ç/ ünsüzüyle, Türkçede hem /ç/ hem de /c/ ünsüzü ile başlayan küçültme addan ad yapım eki +çAk ile türetilmiştir.

Turku Alt.

Kâşgarlı Mahmud’un Dîvânu Lugâti’t-Türk’te ‘korunacak yer, sığınacak yer, dağlardaki korunaklı yer, ikamet edilecek yer’ olarak tanımladığı *turag*, *turgu*, *turgu yir*, *turuglag*, *turug* ~ *turıg* sözcükleri, Altay Türkçesinde kullanılan *turku* sözcüğü gibi *tur-* eylemine yapım eki getirilerek türetilen farklı şekillerdir. *Turku* sözcüğü, Altayca–Türkçe Sözlük’te (Gürsoy, Duranlı, 1999) ‘Yabani hayvanların ini, yatağı’ olarak tanımlanmıştır. *Turku* sözcüğü, Kâşgarlı Mahmud’un tanımladığı benzer şekillerden anlam yönüyle farklılık göstermektedir. Türkiye Türkçesindeyse ‘yabani hayvanların yaşam alanı, sığınağı’ olarak tanımlanan, Eski Türkçeden itibaren kullanılan *in* ve *kovuk* sözcüğü, Arapçadan alıntılanan *mağara* sözcüğü kullanılır.

Tünek Alt. ve Tünü Alt.

Bilge Kağan yazıtının doğu yüzünde bulunan ‘Türük bodun üçün *tün* udımadım küntüz olurmadım(Türk halkı için gece uyumadım, gündüz oturmadım.)’ (Tekin, 2020, s. 58-59) ifadesinde geçen *tün* sözcüğü, diğer Eski Türkçe metinlerde de ‘gece’ anlamıyla görülür. *Tüne-* eylemiyse Dîvânu Lugâti’t-Türk’te ‘Bir gece geceleme.’ olarak tanımlanmıştır. Altay Türkçesinde *tüne-* ‘kuşlar için geceleme’ anlamında kullanılırken *tünek* ve *tünü* sözcükleri, Altayca–Türkçe Sözlük’te (Gürsoy, Duranlı, 1999) ‘Koyun ve kuşların geceleme yeri.’ olarak tanımlanmıştır. Hasan Eren ETDES’te *tün* sözcüğünü şöyle açıklar: “Dilimizde *diin* olarak

kullanılır. Ancak eski *tün* biçimi, tünemek ‘(kuşlar, evcil kanatlılar) uyumak için bir dala veya sırığa konmak’, tünek (> dünek) ‘geceleyecek, yatacak yer’, ‘yatak’, ‘ev’ ve ‘kümes’ gibi türevlerde kalmıştır. Ağızlarda *dünemek* ‘barınmak’ biçimi de kullanılır” (Eren, 2020, s. 529).

Uya Alt.

İrk Bitig’de ‘Bars kiyik engke mengke barmış. Engin mengin bulmuş. Bulupan uyasıngaru ögire sebinü kelir, tir.(Bir kaplan avlanmaya gitmiş (Avını) bulmuş. (Avını) bulup yuvasına neşeyle sevinçle geliyor, der.)’ ifadesinde geçen *uya* sözcüğü, Eski Türkçede hayvanlar için yuva, ev anlamıyla kullanılır. Uya sözcüğü DLT’de ‘kuş yuvası’, uyala- sözcüğüyse ‘Yuva yapmak, edinmek.’ olarak tanımlanmıştır. Hasan Eren, Türkçe yuva sözcüğünün başındaki /y- / sesinin ikincil bir ses olduğunu ve gelişimin ‘yuva < uya’ şeklinde olduğunu ifade eder (Eren, 2020, s. 582). Türkiye Türkçesi ağızlarında hem *yuva* hem de *uya* şekilleri görülür.

Sonuç

Söz varlığı, bir toplumun kültürünü, tarihini, algılama ve düşünüş biçimlerini, yaşam yolculuğundaki mücadelelerini ve derin katmandaki daha pek çok konuyu anlamlandırma ve inceleme sürecinde rehberlik eden önemli bir kaynaktır. Dil ile elde ettiğimiz kimlik ve mekânlarda, yüzyıllardır koruduğumuz ve miras olarak gelecek kuşaklara aktardığımız söz varlığı, özümüzü temsil eden güçlü bir imdir. Bir dilde tek bir kavram alanına ait söz varlığını incelemek, hem belirlenen kavram alanına özgü sözlerin daha ayrıntılı araştırılabilmesine olanak verir hem de incelenen dil konuşurlarının, bilinçaltında bulunan düşüncelerle ilişki kurarak nesnelere adlandırma, ilgi kurma ve sözcük türetme tutumlarının daha iyi izlenebilmesini sağlar. Bu çalışmada incelenen söz varlığı, barınak sözcüğünün kavramsal alanını oluşturmaktadır. Bu inceleme, Eski Türkçede kullanılan barınak adlarının Altay Türkçesi ve Teleüt ağzında genel görünümünü ve bu barınak adlarının Türkiye Türkçesinde bulunan biçimlerini ana hatlarıyla ortaya koymaktadır. Elde edilen sonuçlara göre Eski Türkçede kullanılan barınak adları; Altay Türkçesi, Teleüt ağzı ve Türkiye Türkçesinde belirli ses değişimleri yaşayarak korunmuştur ve kullanılır durumdadır. İncelemesi yapılan sözcüklerin Altay Türkçesinde yaşayan biçimleri sesletildiğinde Türkiye Türkçesi konuşan bir kişinin anlaması ve kendi kullandığı biçimin zihin haritasında belirmesi mümkündür. İncelenen söz varlığı, Eski Türkçede kullanılan biçimlerinden bazı sessel ve biçimsel gelişmeler dışında ayrılmamıştır.

Kısaltmalar:

Alt. Altayca

DLT Dîvânu Lugâti 't- Türk

ET. Eski Türkçe

ETDES Eren Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü

RAS Rusya Filoloji Enstitüsü Sibirya Şubesi

TDK Türk Dil Kurumu

Tel. Teleüt ağzı

Kaynakça:

- Baskakov, N. A. (1997). Altayskiy Yazık, Yazıki Mira-Turkskiye Yazıki. (çev. Öztürk, F.). İzdatelskiy Dom Kırgızistan. s. 51-61.
- Clauson, G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford University Press, Ely House, London, W.1.
- Eker, S. (2016). *Çağdaş Türk Dili*. Ankara: Grafiker Yay.
- Ercilasun, Akkoyunlu. (2020). *Dîvânu Lugâti 't- Türk: Giriş – metin – çeviri – notlar – dizin*. Ankara: TDK Yay.
- Eren, H. (2020). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. (haz. Ş. Halûk Akalın). Ankara: TDK Yay.
- Gürsoy, Duranlı (1999). *Altayca-Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yay.
- Ryumina-Sırkaşeva, Kuçigaşeva. (2000). *Teleüt Ağzı Sözlüğü*. (çev. Akalın, Turgunbayev). Ankara: TDK Yay.
- Sami, Ş. (2015). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yay.
- Şirin, H. (2020). *Eski Türk Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi*. Ankara: TDK Yay.
- Tekin, T. (1989). Türk Dili Dialektlerinin Yeni Bir Tasnifi, Erdem, 5 (13), P. 141-168. Tekin, T. (2019). *İrk Bitig*. Ankara: TDK Yay.
- Tekin, T. (2020). *Orhon Yazıtları*. Ankara: TDK Yay.
- Türk Dil Kurumu. (2018). *Yeni Tarama Sözlüğü*. (düzenleyen: Cem Dilçin). Ankara: TDK Yay.

Türk Dil Kurumu. (2019). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yay.

İnternet Kaynakları

Endangered Languages of Indigenous Peoples of Siberia.

<https://lingsib.iea.ras.ru/en/languages/teleut.shtml> (10 Ağustos 2021).

Nişanyan, S. Çağdaş Türkçenin Etimolojisi. <https://www.nisanyansozluk.com/> (15 Ağustos 2021).

UNESCO Atlas of the World's Languages in Danger. <http://www.unesco.org/languages-atlas/> (10 Ağustos 2021).